

KRIZA KÖNYVTÁR

A könyv megjelenését a

és a

BETHLEN GÁBOR
Alap

támogatta.

Olosz Katalin

**Fejezetek
az erdélyi népballadagyűjtés
múltjából**

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
KOLOZSVÁR, 2011

Kiadja a KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
400162 Kolozsvár, Croitorilor (Mikes) u. 15.
telefon/fax: +40 264 432 593
e-mail: kriza@mail.dntcj.ro
www.kjnt.ro

© Kriza János Néprajzi Társaság, 2011
© Olosz Katalin, 2011

Lektorálta: Dr. Keszeg Vilmos

Borítóterv és tipográfia:
Könczey Elemér

A borító Gazdáné Olosz Ella *Ballada* című
textilmunkája alapján készült.

Számítógépes tördelés:
Sütő Ferenc

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OLOSZ, KATALIN

Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából /
Olosz Katalin. - Cluj Napoca : Kriza János Néprajzi Társaság, 2011
Bibliogr.
ISBN 978-973-8439-59-7

398(=511.141)(498.4)

Készült a kolozsvári GLORIA és IDEA Nyomdában
Igazgató: Nagy Péter

Tartalom

Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején	9
Melléletek	25
1. Összehasonlító táblázat.	25
2. Viski Károly és diákjainak balladagyűjtése 1902 – 1909	28
Adattár	35
<i>A halálraitélt húga</i>	35
1. Fehér László	35
2. Fehér László balladája	39
3. Fehér László	41
<i>A megesett leány</i>	41
4. Verje meg az isten...	41
5. (Töredék)	43
<i>A halálra táncoltatott leány</i>	44
6. Tollas Erzsé	44
<i>Három árva</i>	45
7. Elindula három árva.	45
<i>A megszólaló halott</i>	46
8. Megöltek egy legényt	46
<i>Háromszoros magzatgyilkos</i>	49
9. Szabó Vilma	49
10. Szabó Vilma balladája	50
<i>Bogár Imre</i>	51
11. Zavaros a Tisza	51
<i>Megégett a cserény</i>	53
12. Elégett a cserébeli határ	53
<i>Vadász és leánya</i>	53
13. Jó reggelt te szép kis lány...	53
14. Jó reggelt te szép vadász...	56
15. Jó reggelt te barna lány...	57
16. Jó reggelt te szép leány	59
<i>Felesége gyilkosa</i>	60
17. Itt a Tisza lefolytába egy város	60
18. Tisza-Duna lefolytába van egy város	61

<i>A meggyilkolt legény – 1</i>	62
19. Német János története.	62
<i>A meggyilkolt legény – 2</i>	64
20. Farkas Márton	64
<i>A meggyilkolt feleség</i>	65
21. Szőcs Mária	65
<i>Magzatgyilkos leányanya</i>	67
22. Miklós Mári.	67
<i>Gyilkos legények</i>	67
23. Molnár Dénes.	67
<i>Öngyilkos anyagyilkos</i>	68
24. A rákosi határszélen	68
<i>Kórházban</i>	68
25. A tordai kórház előtt homokos	68
<i>Históriás ének</i>	69
26. [Szentháromság pusztulása 1858-ban]	69
Fehér László balladájának korai erdélyi változatai	71
1. Fehér László balladájának említése (1864. március 26.)	86
2. <i>Ballada Fejér Annáról és Lászlóról</i> (*Udvarhelyszék, *1863 után).	87
3. Lukácsffy Aurél: <i>Fehér Anna</i> . (Hely nélkül, [*Szolnok-Doboka m.?], 1872)	90
4. Filep Elek : [Fehér László lovat lopott] (Bágyon, Aranyosszék, *1870-es évek).	93
5. Filep Elek: <i>Fehér Anna</i> (Mihályfalva, Aranyosszék, *1875 körül).	98
6. Jankó János: <i>Fehér László</i> (Kövend, Torda-Aranyos m., 1893).	101
7. Bartalus István: <i>Fejér László lovat lopott</i> (Kézdivásárhely, Háromszék, 1895)	106
8. Kis András: [Fehér László lovat lopott] (Sepsiszentgyörgy, 1895/96-os tanév)	111
8. a) Kanyaró Ferenc: <i>Fehér László</i> (Sepsiszentgyörgy, [1896])	114
8. b) Kanyaró Ferenc: <i>Fehér László</i> ([Sepsiszentgyörgy, 20. század eleje])	119

9. Nagy Elemér: <i>Fehér László</i> (Kolozsvár, 1896)	122
10. Ismeretlen gyűjtő I.: [Fehér László lovat lopott] (h. n., 1892–1906)	125
11. Ismeretlen gyűjtő II.: [Anna, Anna, Fehér Anna] (h. n., 1892–1906)	127
12. Vikár Béla: [Fehér László meghallotta] (Zentelke, 1899)	129
13. Vikár Béla: [A fekete halom alatt] (Székelyudvarhely/Firtosmartonos, 1900)	130
14. Vikár Béla: [Fehér László lovat lopott] (Siménfalva, 1902)	134
15. Vikár Béla: [Fehér Laci lovat lopott] (Rugonfalva, 1902)	137
16. Viski Károly: Fehér László (Torda, 1903).	140
17. Seprődi János: <i>Fejér László</i> (Kibéd, 1907)	147
18. Bartók Béla: [Fehér László] (Gyergyóújfalu, *1907. augusztus)	151
19. Seprődi János: <i>Fejér László</i> (Kibéd, 1908).	154
20. Barthalis Imre: <i>Fehér László balladája</i> (Erdővidék, Udvarhely m., 1908)	158
21. Viski Károly: <i>Fehér László</i> (Olasztelek, Udvarhely m., *1908)	161
Melléklet	188
1. Kemény Sándor: <i>Fehér László</i> (Milánó, *1850-es évek)	188
2. Pap Gyula: <i>Fehér Anna</i> („Salgó vidéke”, 1865)	191
3. Abafi Lajos: <i>Fehér Anna</i> (Hódmezővásárhely, 1876)	193
4. Kálmány Lajos: [A fekete halom alatt] (Pécska, 1877).	195
Benedek Elek és Sebesi Jób balladagyűjtésének problémái	201
Melléklet	229
Benedek Elek és Sebesi Jób balladagyűjtései és közlései.	229
A mellékletben használt könyvészeti utalások jegyzéke	229
Benedek Elek és Sebesi Jób balladagyűjtése a <i>MNGY</i> harmadik kötetében	230
Benedek Elek és Sebesi Jób kéziratban maradt (közöletlen) balladagyűjtése.	238
Benedek Elek és Sebesi Jób balladaközlései a <i>MNGY</i> III. megjelenése után	238
Gyulai Pál esete a kolozsvári diákkal (Gyulai Pál és kolozsvári diákgyűjtője közötti konfliktus)	243

Források, irodalom	253
Kép- és kottamelléletek	265
Mutatók	272
Személynévmutató	272
Földrajzi nevek mutatója	277
Helységnevek román megfelelője	281
A kötetben használt rövidítések és jelek	282
Rezumat	283
Abstract	285

Rezumat

Din trecutul culegerii baladei populare din Transilvania

Volumul cuprinde patru studii referitoare la diferite aspecte ale culegerii și cercetării baladei populare din perioada timpurie a descoperirii și cunoașterii acestei specii de folclor. Cercetările sunt concentrate asupra perioadei din a doua jumătate a secolului al 19-lea, uneori însă se extind și asupra primului deceniu din secolul al 20-lea.

Studiul intitulat *Culegerile de balade populare ale lui Károly Viski de la începutul secolului al 20-lea* prezintă un culegător al cărui nume are o rezonanță considerabilă în literatura etnografică, dar care nu este cunoscut ca un culegător de balade populare. Etnograful de seamă al secolului 20 a adunat în timpul tinereții (în anii studenției din Cluj și în anii petrecuți la Odorheiu-Secuiesc) o serie de balade populare care, în majoritatea lor, au rămas inedite. Lucrarea insistă asupra istoriei de constituire a acestei colecții, iar în anexă sunt prezentate toate baladele culese de Károly Viski.

Lucrarea *Variantele ardeleno timpurii ale baladei despre László Fehér* prezintă, de asemenea, un bogat material inedit, respectiv texte publicate incidental și risipite în presa centrală și provincială din secolul al 19-lea și din primul deceniu al secolului 20. Cu acest prilej este urmărită prezența ardeleană a unui singur tip de baladă, denumit *Sora condamnatului la moarte*. Prin depistarea unei serii de variante necunoscute autoarea adună argumente spre a combate o opinie înrădăcinată în literatura de specialitate, după care tipul de baladă *Sora condamnatului la moarte* apare și devine cunoscut în Ardeal doar pe la sfârșitul secolului al 19-lea. În urma analizei textuale ale celor șaptesprezece variante prezentate, autoarea ajunge la concluzia că în Ardeal balada *Sora condamnatului la moarte* era cunoscută în a doua parte a secolului al 19-lea sub trei tipuri de texte: în tradiția orală era încă prezent textul medieval al baladei, între timp a apărut și a devenit din ce în ce mai popular un fel de text răspândit de cântăreții târgurilor și, acest tip de text ultim amintit, intrând în circulația orală a trecut printr-un procedeu de folclorizare, în urma căruia au apărut noi variante populare.

A treia lucrare – *Problemele culegerilor de balade ale lui Elek Benedek și Jób Sebesi* – este consacrată, de asemenea, dezmințirii unor păreri inveterate în folcloristica maghiară. Studiul reprezintă o primă încercare de a stabili aportul personal al celor doi culegători la realizarea capitolului de balade populare din volumul al treilea al colecției *Magyar Népköltési Gyűjtemény* (1882), respectiv la modificarea/falsificarea unor balade. În urma cercetărilor s-a clarificat că intervențiile literare, modificările de text n-au fost executate în exclusivitate de Jób Sebesi – cum s-a considerat până-n prezent în literatura de specialitate, ci o mare parte a baladelor evident modificate se leagă de numele lui Elek Benedek.

Scurta comunicare intitulată *Cazul lui Pál Gyulai cu elevul clujean* scoate la lumină procedeul de clarificare al raportului juridic privind publicarea textelor de folclor literar.

Abstract

Chapters in the Collection of Folk Ballads in Transylvania

The present volume includes four studies on the different aspects of collecting and researching folk ballads within the early stages of the discovery and popularization of this folk genre. The research is focusing on the second half of the 19th century, but some aspects are extended up to the first decade of the 20th century.

The study entitled *The Collections of Folk Ballads by Károly Viski at the Beginning of the 20th Century* presents a collector who has an outstanding name within the ethnographic literature, but who is not known at all as a collector of folk ballads. The renowned ethnographer of the 20th century had collected during his youth (during his student years in Cluj and the following years spent at Odorheiu Secuiesc) a series of folk ballads, the majority of which have remained unpublished. The present study insists on the history of the making of such a collection, while the annexes include all the ballads collected by Károly Viski.

The following study, *Early Transylvanian Variants of the Ballad of László Fehér*, presents likewise a rich unpublished material, respectively some texts published incidentally and spread within the central and provincial press from the 19th century and the first decade of the 20th century. With this occasion we are shown the Transylvanian presence of a single type of ballad, called *The sister of the condemned to death*. By discovering an entire series of unknown variants, the author enrolls arguments on changing the general belief rooted in the ethnographic literature, according to which the ballad-type *The sister of the condemned to death* appeared and became well known in Transylvania only at the end of the 19th century. Following the textual analysis of the presented seventeen variants, the author draws the conclusion that in Transylvania the ballad-type called *The sister of the condemned to death* was known in the second part of the 19th century under three types of texts: the medieval text of the ballad survived in oral tradition, but meanwhile another version became more and more popular spread by singers at fares, and this latter one – entering oral circulation – had gone through a process of folklorization, resulting the appearance of new folk variants.

The third study – *Issues in the collection of ballads by Elek Benedek and Jób Sebesi* – is also dedicated to the denial of a deeply rooted belief within Hungarian ethnographic literature. This writing presents an attempt to determine the personal activity of the two collectors regarding the chapter on folk ballads from the third volume of the series *Magyar Népköltési Gyűjtemény* (1882), respectively the modification/falsification of some ballads. As a result of the research it turned out that the literary interventions, the modifications of the texts were not executed exclusively by Jób Sebesi, as it has been considered within the ethnographic literature up to the present, but a big part of the evidently modified ballads are tied to the name of Elek Benedek.

The short writing entitled *The Case of Pál Gyulai with the Student from Cluj* brings to light the procedures on clarifying the jurisdictional aspects regarding the publication of folklore texts.

Cuprins

Culegerile de balade populare ale lui Károly Viski de la începutul secolului al 20-lea	9
Anexe	25
Colecția de texte	35
Variantele ardeleno timpurii ale baladei despre László Fehér.	71
Anexe	188
Problemele culegerilor de balade ale lui Elek Benedek și Jób Sebesi	201
Anexe	229
Cazul lui Pál Gyulai cu elevul clujean	243
Surse și bibliografie	253
Anexe	265
Indice	272
Indice de nume	272
Indice geografic.	277
Denumirea în limba română a localităților	281
Lista abrevierilor și semnelor	282
Rezumat.	283

Contents

The Collections of Folk Ballads by Károly Viski at the Beginning of the 20 th Century	9
Appendix	25
Collection of texts	35
Early Transylvanian Variants of the Ballad of László Fehér	71
Appendix	188
Issues in the collection of ballads by Elek Benedek and Jób Sebesi	201
Appendix	229
The Case of Pál Gyulai with the Student from Cluj	243
Sources and Bibliography	253
Appendix	265
Indexes	272
Index of Personal Names	272
Index of Geographical Names	277
The Romanian Name of Settlements	281
List of Abbreviations and Signs	282
Abstract	285